

Основні завдання трудового виховання, зумовлені потребами існування, самоутвердження і взаємодії людини в суспільстві та природному середовищі

Анотація. У статті проаналізовані проблеми трудового виховання молоді та розкриті сучасні підходи і прийоми підготовки майбутнього вчителя трудового навчання до організації трудового виховання школярів.

Ключові слова: *трудове виховання, трудове навчання, ціннісне ставлення до праці.*

Abstract: *The article analyzes the problems of labor education of youth and discloses modern approaches and methods of training a future teacher of labor education to the organization of labor education of schoolchildren.*

Keywords: *labor education, labor training, valuable attitude to work.*

Постановка наукової проблеми. В процесі трудової діяльності людина не лише змінює природу, а й змінюється сама. Ці зміни носять багатоаспектний характер. Під час процесу праці відбувається розумове, етичне, естетичне, екологічне виховання і фізичний розвиток особистості. Тому прогресивні мислителі, педагоги, громадські діячі розглядали підготовку підростаючого покоління до праці, як органічну частину загальної освіти, що знаходиться в тісному взаємозв'язку зі всім її змістом, звертаючи при цьому увагу на те, що поза працею неможливо сформувати багато якостей особистості.

Трудове виховання відіграє важливу роль у подальшій профорієнтації школяра, сприяє його професійному самовизначенню. Останнім часом ціннісні пріоритети нашого суспільства суттєво змінилися. Тепер на передній план вийшло поняття престижності та сплачуваності професії, а не її суспільної цінності. Батьки ж і вчителі часто надають перевагу застарілим методам виховання, що вже не приносять бажаних результатів. Тому необхідним є вироблення нових підходів до трудового виховання молоді.

Отже, процес виховання підростаючого покоління в праці має економічне, соціальне, етичне й екологічне значення. Розвиваючись і вдосконалюючись впродовж багатьох століть, він не втрачає своєї актуальності та значущості й сьогодні. Його вищою метою є формування усвідомленої потреби в праці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У процесі дослідження проблеми підготовки вчителя до трудового виховання школярів ми використовували наукові праці класиків педагогічної науки: А.С.Макаренка, В.О.Сухомлинського, К.Д. Ушинського та ін. Значним підґрунтям для вивчення проблеми трудового виховання молоді в сучасних умовах стали для нас дослідження А.Н.Вихрущ [1], В.К.Сидоренка [2], Д.О.Тхоржевського [3], Т.Л.Тхоржевської [4] та ін. Науковцями доведено, що праця є джерелом і важливою передумовою фізичного та соціально-психічного розвитку особистості. Визначені завдання трудового виховання, що зумовлені потребами існування, самоутвердження і взаємодії людини в суспільстві та природному середовищі. Воно покликане забезпечити:

— психологічну готовність особистості до праці (бажання сумлінно та відповідально працювати, усвідомлення соціальної значущості праці як обов'язку і духовної потреби, бережливості щодо результатів праці та повага до людей праці, творче ставлення до трудової діяльності);

— підготовка до праці (наявність загальноосвітніх і політехнічних знань, загальних основ виробничої діяльності, вироблення умінь і навичок, необхідних для трудової діяльності, підготовка до свідомого вибору професії).

Трудове виховання в нашій державі ґрунтується на принципах:

— єдності трудового виховання і загального розвитку особистості (морального, інтелектуального, естетичного, фізичного);

— виявлення і розвитку індивідуальності в праці;

— високої моральності праці, її суспільно корисної спрямованості;

— залучення дитини до різноманітних видів продуктивної праці;

— постійності, безперервності, посильності праці;

— наявності елементів продуктивної діяльності дорослих у дитячій праці;

— творчого характеру праці;

— єдності праці та багатогранності життя.

У трудовому навчанні учні одержують загальнотрудову (оволодіння знаннями, уміннями і навичками з планування, організації своєї праці), загальновиробничу (освоєння науково-технічного потенціалу основних галузей виробництва, основ економіки та організації праці, природи й навколишнього середовища), загальнотехнічну (оволодіння знаннями з урахуванням специфіки галузі, в яку входить обраний профіль трудової підготовки) й спеціальну підготовку (передбачає формування початкових умінь і навичок праці з обраної спеціальності).

Зміст трудового виховання визначається навчальною програмою для кожного класу. Його особливості відображають поняття „трудова свідомість”, „досвід трудової діяльності”, „активна трудова позиція”.

Трудова свідомість особистості містить уявлення про ставлення до праці, участі у суспільно корисній праці, усвідомлення необхідності трудового самовдосконалення, систему знань, трудових умінь і навичок, з'ясування ролі праці у виборі майбутньої професії.

Досвід трудової діяльності означає систему загальних умінь і навичок, необхідних у повсякденному житті, праці, об'єктивного оцінювання результатів своєї праці та самооцінювання, вмінь і навичок систематичної, організованої, посиленої суспільно корисної праці, узагальнення набутого досвіду.

Активна трудова позиція зумовлюється системою трудових потреб, інтересів, переконань, ціннісних орієнтацій, уподобань, прагненням до обдуманого вибору професії, продовження освіти у відповідному навчальному закладі.

Проте в умовах кардинальних змін, що відбуваються в сучасному суспільстві, сформувати в учнів правильне розуміння та усвідомлення зазначених понять стає дедалі важче.

Мета статті – показати особливості та проблеми трудового виховання школярів на сучасному етапі розвитку суспільства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується глибокими соціально-економічними перетвореннями. В умовах структурної перебудови народного господарства, переходу до нових соціально-економічних відносин, впровадження інтенсивних технологій і пов'язаних з ними технічних засобів, створення і розвитку різних форм власності (державна, кооперативна, орендна, акціонерна, особиста і т.ін.), спадкоємства засобів виробництва, становлення ринку, у тому числі і ринку праці, змінюється характер і зміст праці і, отже, підготовка до неї підростаючого покоління.

У сучасних умовах трудове виховання дітей і підлітків має бути орієнтоване на формування соціально-значущих знань, ціннісних орієнтацій, особистісних якостей, що відповідають динаміці соціально-економічних перетворень у країні і необхідних для адаптації у сфері виробництва з різними формами власності, а також ефективної творчої праці в умовах підвищення вимог до компетенції, рівня професіоналізму на ринку праці. Досягти цього можливо за рахунок формування системи особливого позитивного ставлення до предмету, засобів, результатів праці і самої праці. Ці відносини є основою для вироблення соціально-значущих якостей особистості.

Соціально-економічні перетворення зумовили істотні зміни соціального середовища, що оточує школярів. Значна частина дорослого працездатного населення опинилася поза виробництвом, засоби існування сім'ї здобуваються випадковими заробітками, роботою за кордоном, на дачних ділянках, городі і т.ін. Знизилася значення колективної суспільно корисної праці, посилилася важливість індивідуальної праці для існування сім'ї. Відсутній вплив робітничого класу на особистість, яка формується. Негативну дію на учнів здійснюють підлітки групи ризику, неблагополучні сім'ї, деякі програми засобів масової інформації і відеопродукції. Звузилася шкільна база організації трудової діяльності школярів, зокрема трудового виховання.

Усі вказані чинники істотно позначаються на формуванні у дітей і підлітків поглядів і переконань на працю. Крім того, більшість навчальних закладів втратили можливість організації праці і практики школярів на виробничих підприємствах різних форм власності, не надається матеріально-технічна допомога школам устаткуванням для трудового навчання, інструментами і витратними матеріалами, направленням на педагогічну роботу кваліфікованих фахівців з вищою і середньою спеціальною освітою, майже повністю припинена допомога з боку сільськогосподарських підприємств. Не налагоджені повною мірою необхідні контакти шкіл із службами зайнятості. Профорієнтаційна робота виявилася або згорнутою, або втратила предметний зміст і соціально-виробничі орієнтири. Тому старшокласники недостатньо інформовані про ринок праці, доцільність майбутнього вступу у відповідні професійні заклади, а потім на роботу з урахуванням регіональних перспектив зайнятості населення.

Складовою частиною трудового виховання є виховання в учнів позитивного ставлення до праці, поваги і любові до неї, готовності виконувати будь-яку суспільно корисну роботу. З цією метою навчально-виховну роботу в школі потрібно будувати так, щоб учні з першого року навчання усвідомлювали працю як найважливіший обов'язок. Щоб праця стала життєвою потребою дітей, вони мають усвідомити її необхідність у житті суспільства.

Важливою умовою виховання позитивного ставлення до праці є її неперервність і системність. Найявніше чітко продуманої системи залучення дітей до різних видів праці полегшує процес планування роботи, поступове ускладнення її змісту та обсягу. Такий підхід до трудового виховання учнів дає можливість переключати їх з одного виду діяльності на інший у поступовому оволодінні трудовим процесом.

Важливий аспект психологічної підготовки підростаючого покоління до праці - формування у нього почуття самовідповідальності, розуміння необхідності самому піклуватися про себе. Почуття самовідповідальності сприяє розвитку в характері людини таких необхідних для життя і діяльності рис, як підприємливість, ініціативність, творчість. Коли ці риси стають характерними для більшості людей, то суспільство має шанс досягнути господарського успіху і добробуту.

Усе зазначене вище доводить необхідність посилення системи трудового виховання молоді. Дослідження дозволяє стверджувати, що трудове виховання школярів і, як наслідок, підготовка вчителя до такої роботи в сучасних умовах є соціально-педагогічною проблемою. Залучаючись до діяльності, учні вступають у відносини з предметами, засобами, результатами праці, самою працею, в міжособові

відносини з учасниками. На основі відносин, що виникають у діяльності, формуються особистісні якості. Формування ціннісного ставлення до предмету праці підсилює екологічне, етичне й естетичне виховання учнів, створює умови для розвитку еколого-естетичної культури особистості. Таким чином воно сприяє гармонійному розвитку особистості, діяльність якої відрізняється творчою працею.

У результаті виникаючих відносин школярів до самого процесу праці формується поняття про працю як єдине джерело добробуту суспільства й умови розвитку і становлення особи. Ціннісне ставлення учнів до процесу праці має велике значення для формування у них таких особистісних якостей, як терпіння, старання, уважність, справедливість, сумлінність, організованість, цілеспрямованість, працьовитість, дисциплінованість, самокритичність. Ціннісне ставлення до себе, як до суб'єкта трудової діяльності, розвиває у школярів упевненість у собі, відповідальність, розуміння валеологічних аспектів праці.

Праця дає можливість перевірити і отримати об'єктивне віддзеркалення здібностей учнів, усвідомити значущість процесу самовиховання у формуванні особистісних якостей. Трудова діяльність забезпечує самовиховання і саморозвиток сил і здібностей учнів, формує їх свідомість і самосвідомість, виступаючи при цьому найважливішим чинником становлення особистості молодшої людини.

У трудовій діяльності можна виокремити цілий спектр дій: особи на особу; особи на колектив; колективу на особу; колективу на колектив. Міжособистісні стосунки, що виникають у трудовій діяльності учнів, сприяють здійсненню процесу соціалізації особистості. У колективній трудовій діяльності у школярів з'являється необхідність погоджувати свої цілі з цілями колективу, свої зусилля пов'язувати із зусиллями інших учасників сумісної праці. Виникає залежність між особистими інтересами і суспільними, в результаті цього воєдино зв'язуються суспільні цілі діяльності і спрямованість особистості, колективне управління діяльністю і самоврядування поведінкою, організація колективної трудової діяльності і самоорганізація, зміст трудової діяльності і особистий трудовий досвід, становлення колективу і виховання особистості. Отже, в посиленій трудовій діяльності школярів закладені істотні можливості етичного, екологічного, естетичного виховання і фізичного розвитку.

Зазначене свідчить про посилення вимог до професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів до трудового виховання школярів. Така підготовка є багатоаспектним процесом, що об'єднує загальнопедагогічну і спеціальну підготовку, яка зумовлена віковими особливостями школярів різного віку. Від того, наскільки цілісно обидва компоненти будуть представлені і сформовані у майбутніх учителів, залежить рівень їх професійно-педагогічної підготовки до педагогічної діяльності щодо формування в молодших школярів особистісних якостей і ціннісних орієнтацій. З одного боку, дане положення дозволяє у підготовці вказаних фахівців використовувати загальнотеоретичні основи становлення майбутніх учителів, здатних у практичній діяльності організувати і здійснювати процес трудового виховання учнів. З іншого боку, воно вимагає будувати педагогічний процес підготовки вчителя трудового навчання з урахуванням специфіки майбутньої педагогічної діяльності.

Дослідження педагогічної літератури, досвіду роботи шкіл дає підставу зробити *висновок*, що вчителю трудового навчання необхідно добре знати зміст і тенденції теорії гармонійного розвитку особистості, бути готовим реалізувати в своїй професійній діяльності формування такої особистості. Це допоможе йому поступово ввести учнів у світ культури, оволодіти її найважливішими складовими: системою наукових знань, інтелектуальних і практичних умінь і навичок, досвідом творчої діяльності, нормами ціннісного ставлення до світу, суспільства, колективу, особистості.

Список використаних джерел:

1. Вихрущ А.Н. Система трудового виховання: закономірності становлення і розвитку *Трудова підготовка в закладах освіти*. 1998. №3. С.28-34.
2. Омельченко С.А. Трудова діяльність старшокласників: морально-ціннісні орієнтири. *Рідна школа*. 1998. №4. С.27-28
3. Сидоренко В.К. Стандартизація ступеневої підготовки вчителя трудового навчання. *Проблеми трудової і професійної підготовки: Наук.-метод.зб.* /Кол.авт. Слов'янськ: СДПУ, 2002. Вип.7. 154 с.
4. Тхоржевський Д.О. Методика трудового навчання. К. Освіта, 1987. 340 с.
5. Тхоржевська Т.Л. Трудове виховання як критерій моральності. *Трудова підготовка в закладах освіти*. 1999. №3. С.34-39.